

נדרים יז

משה שווערד

1. שלמי נדרים מסכת נדרים דף יד עמוד א

גמ' אלא מחוורתא חולין ממילא נסבה. ופירושו היינו כדמתרצינן מעיקרא דאידי דקתני כבשר חזיר, כע"א, להכי קתני חולין. ולפ"ז ה"ל להגמ' לקצר ולומר אלא מחוורתא כדמעיקרא כמו שהדרך בכל מקום בהש"ס, [1] ואולי מחמת שלשון נדרים משונה. [2] ובשיטה מקובצת ראיתי שהגירסא שם באמת אלא מחוורתא כדמעיקרא. [3] ואולי יתכן לומר עוד כוונה אחרת בזה, כי ראיתי בנימוקי יוסף הגדפס עם הל' הרמב"ן ז"ל שכתב וז"ל, היה נראה לפרש דהכי קאמר חולין שאוכל משלך יהא כבשר חזיר כו' אבל בגמ' לא משמע להו, לפי' שהי' אריכות לשון. ופירושו דכל הני דמתני' דינם כחולין שאוכל לך דודאי לא בעי שאלה אפי' הנודר ע"ה עכ"ל. ע"כ אולי יתכן לומר דזה באמת מסקנת הגמ'. וכוונתם במה שתירצו חולין ממילא נסבה הוא, שרק תיבת חולין בכדי נסבה. וכוונת המשנה הוא החולין שאוכל לך יהי' כבשר חזיר כע"א כו' והי' סגי בלא תיבת החולין רק האומר שאוכל לך כבשר חזיר כו' ותיבת חולין ממילא ובכדי נסבה:

2. ספר שערים מצויינים בהלכה

מנה"מ אמר קרא איש כי ידור נדר עד שידור
דבבר הנדור. כתב הריטב"א לעיל (יג):
ד"ה חולין) אע"ג דכתיב "או השבע שבועה"
ולא דרשינן ליה עד שישבע בדבר המושבע,
דקרא דהשבע שבועה הא דרשינן ליה בספרי
ללמד שהשבועה חלה על דבר שאין בו ממש.
ועי' בתוס' (ד"ה ההיא) שכתבו לחלק בדבר.
ובהגה' על הריטב"א כתב, ולא נמצא דרש זה
בספרי שאצלנו.

ובמלבי"ם (פ' מטות) מסביר הדרשה דהכא,
עפ"י לשון הספרי (שם) "כי ידור נדר לה" את
שיסמוך נדרו לדבר שאפשר לו הרי זה נדר,
ואם לאו אינו נדר, וזה עפ"י דברי הרמב"ם
(נדרים פ"א ה"ז, וה"ח) מפני שאפשר שיעשה
אדם בהמת חולין קרבן, אבל האומר פירות
אלו עלי כבשר חזיר כו' הרי אלו מותרים ואין
כאן נדר, שאי אפשר שיעשה דבר שאינו בשר

חזיר כבשר חזיר, וזהו שכתב בספרי לדבר
שאפשר לו, וכן הביאור בהא דאיתא הכא עד
שידור בדבבר הנדור, וזה אפשר לומר בנדרים
ולא בשבועות, שבשבועה אמר "לאסר איסר
על נפשו", שאינו אוסר את החפץ רק מקבל
איסר על נפשו, ולשון לאסר היינו שקושר
נפשו ואוסרו בעכותות שלא יעשה דבר זה
והיינו איסור גברא, משא"כ בנדר הטיל האיסור
על החפץ. ואפשר דלפי דבריו לא קשה קושיית
הריטב"א הנ"ל, דהא דכתיב "לאסור איסר על
נפשו" קאי עמש"כ "או השבע שבועה".

ה] בא"ד – דלאשמעינן דמתפיס בדבר הנדור מיתסר לא צריך קרא וכו' כי אמר נמי כקרובן אסור קאמר ולא גרע מידות – בש"ר' שמואל [אות קכת] ובש"ר' דוד [אות ב] מביאים מה שדן המל"מ [מעילה ד-ט] האם דין מעילה בקונמות [הנזכר להלן לה.]. הוי רק בנדר שנעשה ע"י התפסה בהקדש או גם בנדר ללא התפסה. ותולה זאת במחלוקת הראשונים [לעיל ב.] ששיטת הרא"ש שעיקר נדר הוי ע"י התפסה, ואם אינו מתפיס מהני מדין יד והוי כאילו התפיס, וא"כ בכל נדר איכא התפסה וממילא בכל נדר איכא מעילה. [אבל שיטת הר"ן [ב.] שנדר ללא התפסה הוי עיקר נדר, ולפי דבריו לא יהיה מעילה בנדר ללא התפסה. [ויצא לפי הר"ן שיש שני סוגי נדרים, נדר עם התפסה שמקבל גדרי הקדש לענין מעילה, ונדר ללא התפסה שמקבל גדרי איסור נדר ללא מעילה.

ולפי"ז מקשים הגר"ש והגר"ד ממה שכתב כאן הר"ן שקרא נדר בהתפסה מיותר משום שלא גרע מידות, ולפי המל"מ הרי בעינן הך קרא לאשמעינן דמתפיס בדבר הנדור הוי דין נדר מחודש שיש בו מעילה.

הגר"ד תירץ דמש"כ המל"מ שיש שני סוגי נדרים היינו רק לפי המסקנה שממעטים שא"א להתפיס בדבר האסור, אבל לס"ד הוי אמרינן כיון שאין חילוק בין מתפיס בדבר הנדור למתפיס בדבר האסור, אין חילוק בין נדר בהתפסה לנדר בלי התפסה.

ז] רד"ה מתבעי לכדתניא וכו' לאשמעינן דאע"ג דתלי נדרו בנדר שלא נאסר אלא לו לבדו וכו' – הקרן אורה מקשה מה צריך לזה קרא, הרי אף אם לא התפיס כלל מהני מדין ידות כמש"כ הר"ן לעיל, וא"כ מה צריך פסוק שמהני התפסה בדבר שנאסר רק לו.

בש"ר' דוד [אות ה] מתרץ דס"ד שדבר שנאסר רק לו הוי איסור גברא ולא איסור חפצא, וא"כ הוי כמתפיס בדבר האסור שלא נאסר כלל.

האילת השחר מתרץ כיון שגילתה תורה שרק מתפיס בדבר הנדור מהני, א"כ כשמתפיס באופן אחר לא מהני, ולכן כשם שמתפיס בדבר האסור לא מהני, כך המתפיס בדבר שנאסר רק לו לא מהני.

ט] ר"ן ד"ה הילכך לענין הלכה וכו' אבל מתפיס בשבועה לא מהני – בש"ר' דוד [אות ג] מקשה למה לא יועיל שבועה בהתפסה מדין יד [כמש"כ הר"ן לעיל לגבי מתפיס בנדר שמהני מדין יד].

6. ספר שערים מצויינים בהלכה

רק עם הארץ ממש יקל ראשו כ"כ שיאמר דברים אלו לאשתו הרי את עלי כאימא, אבל סתם איש לא, ואין להביא ראיה משם דלא כל הדברים שוין, כמש"כ התוס' בביצה דיש דברים דגם אנן כמו בני תורה, [וכן משמע מהא שכתוב בשו"ע (אהע"ז סי' ב ס"ח) דעם זוה"א לא ישא כת כהן, ובפת"ש שם הביא מתשרי חות יאיר (סי' ע) דאין דין עם הארץ לענין זה, הרי דיש לדון בכל דבר בנפרד, אבל ברמ"א (יו"ד סי' רה ס"א) כתב, דיש אומרים דבזה"ז לכו"ע דיינינן להו כדין עם הארץ, לפי שרובן אינן בני תורה, ומקורו משו"ת הרשב"א (ח"ג סי' שיד), וצ"ע וכי נימא דרובן נוהגין להקל ראשן כ"כ לגבי אשתו, והא מצינו במס' פסחים (ד:) הכל חברים לענין בדיקת חמץ, ופרש"י ואפי' הוא עם הארץ, ובדבר שהוא מוחזק לחבר כו', וה"נ בנדון דהכא רובא דרובא מחזקינן להו שלא יקלו ראשן כ"כ, ואפשר דמה"ט כתב הרמ"א אח"כ דיש אומרים דאפי' בע"ה אין צריך שאלה רק באוסר אשתו עליו, פי' דמסתמא אינו ע"ה ממש אלא רק כשעשה דבר זה שאסר אשתו עליו.

הא בת"ח הא בעם הארץ. יש לדקדק דמשמע דהדין משתנה בין ת"ח לעם הארץ, וא"כ כיצד הדין בסתם איש, ועי' בתוס' במס' שבת (קלט: ד"ה יו"ט שני) דמבואר דבסתם אמרינן דהוא עם הארץ, וכן משמע בתוס' במס' ביצה (ו. ד"ה והאידינא) ועי' ברש"י במס' חולין (טו. ד"ה וכו'), אבל יש לחלק דהכא בנדון דידן

7. ספר דבר יעקב

המפרש מבאר שמירי במונח על הארץ ממש, ולכן הוא סבור שאין כתוב בו אותיות אלא הוי גייל בלי כתב, ואם אמר במה שבתוכה מראה שיוודע שיש בה כתב.

המנחת שלמה דן האם מונח בארון הקודש דומה למונח בארעא או למונח בידיה. לפי סברת המפרש ודאי דומה למונח בידיה, ולפי סברת השטמ"ק והג"י אינו דומה למונח בידיה.

האילת השחר דן לגבי מונח על ארעא האם הוי ודאי שדעתו על הגייל [ואם יאמר שדעתו על האזכרות הוי דברים שבלב שאינם דברים], או דהוי ספק ואם יאמר שהיה דעתו על האזכרות ולא אגויל יחול הנדר.

א] לא קשיא הא דמחתא אורייתא אארעא הא דנקיט ליה בידיה - השטמ"ק בשם רנב"י והחת"ס כתבו דלאו דוקא מונח על הקרקע אלא הכוונה למונח לפניו ולא מחזיק בידו.

הסברא לחלק בין מונח אארעא לנקיט בידיה, מבאר השטמ"ק שאם מחזיק בידו ודאי כוונתו על האזכרות, שאם אגויל היה לו לומר במה שאני מחזיק.

הג"י מבאר דכל נקיטת חפץ מורה על חומר השבועה לשאת ידיו קודש, ולכן תיקנו שבועת הדיינים בנקיטת חפץ [ס"ת].

8. ספר שערים מצויינים בהלכה

ועי"ש מש"כ עוד בזה. ונראה לי להעיר דראינו בכתי כנסיות גדולות באירופא, דלאחר קרה"ת והגבהה וגלילה העמידו הס"ת על הספסל וקשורה היתה מן הצדדין שלא תפול ח"ו, וא"כ להר"ן דס"ל דכל דלא נקיט ליה בידיה הוי כמו על ארעא, אין לעשות כזאת, אלא צריך שיחזיקו אותה בידיו, ולרש"י מותר, ולפ"ז לשיטת הר"ן יש לזהר בר"ה ויוה"כ וכדומה שיש הפסקה קודם מוסף להניח על השלחן שקורין שם, וזה עדיף דהרי מקומה שם.

9. ספר שערים מצויינים בהלכה

מחתא אארעא דעתיה אגוילי. פרש"י דקסבר הואיל ומונחת על הארץ ודאי אין כתוב בה, ולא נדר אלא בגוילין ולא אמר כלום. כתב הרשב"א דהגוילין אינן קדושים אלא מחמת הכתיבה שבה, וכל שנמחק הכתב פרתה קדושה ממנה, כדאיתא במס' שבת (קטז.) כי קדוש אגב כתב הוא דקדוש, אזלה לה הכתב אזלה הקדושה. ובתשו' נודע ביהודה (מהד"ת יו"ד סי' קעג) פירש דברי הגמ' דהתם, דדוקא לענין הצלה בשבת מפני הדליקה, אזלא הקדושה, אבל ודאי לא נפיק מקדושת ס"ת לענין הורדה מקדושה חמורה לקדושה קלה, דאפי' קלף המעובד לשם קדושת ס"ת בודאי אין מצילין אותו מפני הדליקה, ואפ"ה אסור להורידו מקדושתו להני פוסקים דס"ל דהזמנה מילתא היא, עי"ש שהביא כמה ראיות לזה.

ונראה לי עוד להוסיף ראייה לדבריו, דהא איתא בירושלמי (תענית פ"ד ה"ה) ובמדרש תנחומא (תשא-כו) כשקרב משה אל העגל פרח הכתב מן הלוחות ושבר אותם, דמקודם לא היה יכול לשברן, דעי"ש השבירה ימחק השמות, ומשו"ז פרתה הכתב, ואיתא בגמ' ב"ב (יד:) דלוחות ושברי לוחות היו מונחין יחד בארון, ומבואר מזה דגם לאחר מחיקת הכתב עדיין נשאר בהם קדושה, וא"כ דברי הנוכ"י מקורן מהירושלמי.

10. שלמי נדרים מסכת נדרים דף יד עמוד ב

בהמפרש ד"ה קונם עיני בשינה היום וכו' דאם ישן הוא למחר לוקה על מה שישן היום עכ"ל. לכאורה קשה במאי דכתב לוקה הא התראה בשעה דעביד איסורא בעינן והא הכא בשעה שישן היום הו"ל התראת ספק, דלמא לא יישן למחר. וכה"ג אמרינן בשבועות (דף כח א) לא אוכל זו אם אוכל זו אכלי לאיסורא והדר אכלי לתנאי, פלוגתא דר' יוחנן ור"ל דפליגי בהתראת ספק אי הוי התראה ולוקה עלי' אי לא, ואנן קיי"ל דהתראת ספק לא שמה התראה. [1] ואולי ס"ל להמפרש דשאני הכא בשינה דקרוב לודאי שישן למחר משום דאיכא אונס שינה. וע' תוס' גיטין (דף לג א) ד"ה ואפקעינהו רבנן כו' שכתב בשם ר"ת דכה"ג לא הוי התראת ספק כיון דרוב כו' ע"ש, ואפשר ה"נ דכוותה. [2] וע' בפ' הרא"ש שכתב כיון דשינת מחר אינה אלא תנאי לא מזדהר ובודאי ישן (ולהכי לא מקרי התראת ספק) וע' ג"כ ביבמות (דף פ א) בתוס' ד"ה נעשה סריס למפרע כו'. אמנם לא ידעתי מי הכריחו להמפרש לפרש לענין מלקות, ואמאי לא רצה לפרש דלענין איסורא בלחוד פליגי רב יהודה ורב נחמן [ולקמן בגמ' ג"כ מתרין אליבא דר"י הלכה אסורה ולוקה. לא הלכה איסורא בעלמא].

11. דף על הדף נדרים: בגמ': קונם עיני בשינה כו'.

בביאור הלכה סי' שד"מ סעיף א' (ד"ה מצומצת) נסתפק בחייל שמוכרח לעשות איזה מלאכה דאר', ואין לו פנאי לעשותה רק או בע"ש בין השמשות או למחר עדיף שיעשה אותו למחר, דהרי עכשיו הוא מחלל שבת מרצונו, משא"כ למחר ביום השבת הוא מוכרח לעשותו והו"ל אונס.

וכן כתב גם בספרו מחנה ישראל סי' ל"ג אות ו' וכתב ע"ז ולכאן יש ראי' לסברא זו מנדרים י"ד ע"ב בר"ן. והיינו דכתב הכא הר"ן ד"ה ואלא דהאומר קונם עיני בשינה, אף דבסופו של דבר יהי' אנוס לישון, דא"א בלא שינה, מ"מ אם הוא ישן עכשיו, הרי הוא עובר בבל יחל. וא"כ ה"ה בחייל אף שמוכרח לעשות המלאכה מחר ביום הש"ק, מ"מ כשעושה המלאכה עכשיו הרי הוא ברצונו.

וסיים המחנה ישראל ויש לדחות קצת. וביאר בס' משנת פיקוח נפש (סי' ל"ה אות ד') דשאני הכא דמה שיפול עליו שינה אח"כ הוא באונס, אבל מה שישן עכשיו, הוא ברצון גמור, משא"כ בחייל שכל המלאכה היא נגד רצונו, א"כ מה שהוא מקדימו עכשיו יש לומר שהוא בכלל האונס ופטור. וכתב עוד שם (סי' ל"ט סעיף ח') דכל זה לגבי אונס, אבל חולה שצריך לאכול, לא מצאנו שצריך להמתין עד הרגע האחרון ואז לבשל בשבילו בשבת, דשמה ישנו ההיתר דוחי בהם ולא שימות בהם, משא"כ הכא דההיתר לעשות מלאכה הוא משום אונס, וכל זמן שאין הוא מוכרח לזה, אין הוא בגדר אונס.

12. ספר דבר יעקב

שבס"ח, אבל בשאר כתבי הקודש הכל שוה בקדושה ואין דעתו על האזכרות.

הרא"ש [פ"ג סימן ב] והמאירי מביאים שרב האי גאון כתב שהנשבע על המחזורים או תהלות וסליחות הואיל ויש שם אזכרות שבועה גמורה היא כשבועה בס"ת.

כתב המנחת שלמה אם נשבע בסידור לפי הר"ן כיון נזכר בו שם השם הוא כנשבע בשם. [ויהיה כזה במחלוקת הרמב"ם והראב"ד].

ו[איתמר קונם עיני בשינה היום אם אישן למחר - מצינו כאן ובמקומות רבים שאפשר לעשות שבועה או נדר על תנאי.

הפני" [גיטין עה]. מקשה איך מהני תנאים בנדרים ושבועות הרי אמרינן בגמ' [כתו' עד]. דמילתא דליתא בשליחות ליתא בתנאי. וכתב הפני" שמצא קושיה זו ברמב"ן [ב"ב קכו].

וכן מקשים התוס' [נזיר יא]. על הא דקתני הריני נזיר ע"מ שאטמא למתים, וקשה שנוירות ליתא בשליחות וא"כ ליתא בתנאי.

א[התוס' תירצו שנויר יכול לשלוח קרבנותיו ע"י שליח, ומש"ה מקרי איתא בשליחות. [ולפ"ז מבואר בתוס' שחייב קרבנות נזיר הוא חלק מהנוירות שהנזיר קיבל על עצמו. הקר"ש [ביצה כ. אות נב] מביא מחלוקת ראשונים האם הוא חלק מהנוירות או חייב התורה].

[כתבו המנ"ח [מצוה שסח-יד] והגליון מהרש"א [בנזיר יא]. שלפי התוס' א"א לעשות תנאי בנזירות שמשון, כיון שליכא קרבנות. בחי' ר' שמאל נדרים [סימן ו-י] כתב ד"ל אחרי שנתחדש שמהני תנאי בנזירות, אין חילוק בין נזירות שמשון לשאר נזירות. רע"א [בגליון הש"ס לנזיר] מקשה [על תירוצ' התוס'] דאכתי קשה איך מהני תנאי בנדרים. הרש"ש מתרץ שנדרים הוקשו לנוירות.

ב. גם הריטב"א [בכתו' עד]. מקשה איך מהני

תנאי בנזירות, הרי נזירות ליתא בשליחות. ומתרץ שאני נזירות דתיב כי יפליא לנדר נדר, אין לנו אלא כמו שהפליא, ולכן אם נדר נזירות על תנאי אינו יכול לחול אא"כ נתקיים התנאי.

ג[הרמב"ן [ב"ב קכו: בתירוצ' אחד] והפני" בגיטין והשיטה [נזיר יא. בשם ר' יחיאל] וההפלאה [עד]. מתרצים כיון שנדרים ונזירות הוי דיבור, א"כ מהני תנאי מדין אתי דיבור ומבטל דיבור, וא"צ ללמוד מכני גד ובני ראובן ומש"ה א"צ משפטי התנאים וא"צ שיהיה מילתא דאיתא בשליחות.]

בשי' ר' שמואל כתב דאפשר לומר שלא שייך כאן לומר אתי דיבור ומבטל דיבור, כיון שיש חלות נדר מחמת הדיבור, לא אתי דיבור ומבטל חלות [דחלות דומה למעשה].

ד[עוד תירץ הרמב"ן שדוקא דברים שבין אדם לחבירו כגון מכר או קידושין צריך משפטי התנאים, אבל נדרים שהוי בין אדם לעצמו א"צ משפטי התנאים.

והסברא בזה/ל שאם זה רק נוגע לעצמו א"צ כ"כ כח לבטל דברי עצמו, ומהני גם ללא משפטי התנאים./עו"ל שדוקא היכא שעושה תנאי עם אחר חידשה תורה שהמעשה חל בכל ענין ותנאי מילתא אחריתי בא לשבור המעשה ומהני רק ע"פ משפטי התנאים, [כמש"כ התוס' כתו' נו.], אבל כשמנתה בינו לבין עצמו יכול לעשות מעשה שיחול על צד אחד בלבד.]

ה. הגר"ח [ריש הל' נזירות] והברכ"ש [נדרים סימן טו-ג] מביאים בשם הגר"ח [וכ"כ בחי' הגר"ח לש"ס סימן רג] דהא דמהני תנאים בנדרים, אינו משום שילפינן מתנאי דבני גד וב"ד, אלא הוי דין האדם בשבועה פרט לנזירי שגגות, והיכא שעשה תנאי, על הצד שלא רצה לנדר הוי נדר בשוגג, יכיון שלא ילפינן מכני גד ובני ראובן, ליכא דין שבעיני איתא בשליחות. ולפ"ז כתב הגר"ח שדוקא

בנדרים מהני תנאי, אבל בהפרה ובהקמה לא מהני תנאי.

ולפ"ו בתנאים בנדרים א"צ כל משפטי התנאים. ובתשובת מיימוני [הפלאה תשובה ד'] כתב שתנאים בנדרים בעינן משפטי התנאים.

בח"י ר' שמואל [נדרים סימן ו-ב] כתב שדברי הגר"ח הם מחודשים, דבפשטות הא דמיעטה קרא נדרי שגגות זה רק כתנאי דלשעבר כגון הא דאיתא בגמ' [נדרים כה:]: קונם אשתי שהכחה בני ונודע שלא הכחה, אבל תנאי דלהכא שיוודע בזמן הנדר שנדרו תלוי בקיום התנאי אינו ענין לנדרי שגגות אלא למשפטי התנאים.

13. ספר דבר יעקב

[ז] איתמר קונם עיני בשינה היום אם אישן למחר - כתב המפרש שאם ישן למחר יקבל מלקות על מה שישן היום.

המצפה איתן והשלמי נדרים מקשים שזה תלוי במחלוקת האם התראת ספק הוי התראה, ולמ"ד לא הוי התראה לא ילקה.

המצפה איתן מתרץ ע"פ התוס' [שבת ד: ד"ה קודם] שכתבו שדוקא היכא דהוי מחוסר מעשה נחשב להתראת ספק, ולפ"ו הכא לגבי שינה שרגילות שתיפול עליו שינה ממילא, לא מיקרי התראת ספק.

14. ספר דבר יעקב

בשם ה"ד שאול מקשים מהגמ' להלן שמדמה תנאי דהליכה לתנאי דשינה.

הק"ן אורה מקשה על הגמ' למה באמת אין הגמ' מחלקת בין שינה להליכה. ומת"ץ שלא מסתבר לגמ' לחלק בזה.

הט"ז [י"ד סימן רכ"ט] מת"ץ קושית הריטב"א [למה לגבי גיטין וקדושין לא חיישינן לביטול התנאי]. דדוקא בנדרים קילי לאינשי וחיישינן שלא יזהר לקיים התנאי, אבל בגיטין וקדושין כיון שאיסור אשת איש חמור, לא חיישינן שתקלקל ותעבור על התנאי.

[ח] אמר רב יהודה אמר רב אל ישן היום שמא ישן למחר ורב נחמן אמר ישן היום ולא חיישינן שמא ישן למחר - הריטב"א והג"י מקשים דבעלמא כגון בגיטין וקדושין לא חיישינן לביטול התנאי, כגון האומר הרי זה גיטך ע"מ שלא תשתי יין [גיטין פג.], מתרת להנשא ולא חיישינן שמא תשתה. הריטב"א והג"י מתרצים שדוקא לגבי שינה שאינו בידו וממילא אתי פליגי אם חיישינן שמא תאנסנו שינה, אבל אם עשה תנאי בקום ועשה לכר"ע לא חיישינן שיבטל התנאי.

הק"ן אורה והמהרצ"ח [טו:] והשלמי נדרים